

Către

**Consiliul Suprem pentru Știință și
Dezvoltare Tehnologică**

Către

**Biroul Secției de Științe Umanistice și
Arte**

Către

**Consiliul Științific al Institutului de
Istorie al AȘM**

DEMERS

Prin prezentul, vreau să aduc la cunoștința Dvs. o inițiativă personală care, însă, vizează activitatea Academiei de Științe a Moldovei, a întregii comunități științifice a Republicii Moldova.

1. Pentru a putea omagia, în cadrul Academiei noastre, personalități din trecutul apropiat, inclusiv prin promovarea ca membri post-mortem ai AȘM, propun modificarea Statutului AȘM astfel, încât să fie prevăzută în Statut și această posibilitate.

2. În anul curent, se împlinesc 150 de ani de la nașterea lui Constantin Stere (1865-1936), unul dintre cei mai de seamă fii ai Basarabiei, un spirit militant, revoluționar, dar și enciclopedist, om de vastă cultură, jurist, filozof, doctrinar, activist pe tărâm obștesc și om politic, profesor universitar, publicist, scriitor. Această aniversare ne oferă prilejul de a re-evalua complexa sa personalitate și activitate socială, științifică, publicistică și literară, de a da nota cuvenită eforturilor sale pentru realizarea unor idealuri ce rămân valabile și astăzi. Consider că personalitatea și opera lui C. Stere întrunește criteriile pentru a fi promovat post-mortem ca membru de onoare al AȘM.

3. În anul 2014, mai multe instituții științifice și culturale din Rusia, Ucraina și Europa de Vest au omagiat-o pe Eufrosinia Kersnovki (1907-1994), o figură emblematică a Basarabiei din a doua jumătate a sec. XX, o soroceană, originară din Odesa, Eufrosinia Kersnovski. Deportată în vara anului 1941, de către regimul bolșevic, în Siberia, E. Kersnovski a împărtășit destinul tragic a zeci de mii de basarabeni. Cu o diferență extrem de importantă: ea a lăsat pentru generațiile actuale și viitoare mărturiile ale acestui calvar: 12 caiete cu amintiri din gulag, textul fiind însoțit de circa 700 de desene. Cartea E. Kersnovski are o incontestabilă valoare istorică, documentară, dar și artistică, educativă, morală. Consider că jertfa basarabencei de la Soroca, mărturiile din gulag și desenele însoțitoare constituie un argument temeinic pentru promovarea Eufrosiniei Kersnovski ca membru de onoare post-mortem al AȘM.

4. Respectuos rog să fie examinate sugestiile din prezentul demers. Succinte prezentări-motivații preliminare ale personalităților propuse pentru promovarea post-mortem la titlul de membru de onoare al AȘM anexez la acest memoriu.

În speranța că veți da curs demersului meu,

primiți, vă rog, stimați membri ai onoratelor instanțe academice, asigurările mele de profund respect și înaltă considerațiune,

academician Valeriu PASAT

9 Martie 2015

Argumente pentru promovarea ca

membru de onoare post-mortem a lui Constantin Stere

Constantin Stere (născut 1 iunie 1865, județul Soroca, Basarabia – decedat 26 iunie 1936, Bucov, județul Prahova) este unul dintre cei mai de seamă fii ai Basarabiei, un spirit militant, dar și enciclopedist și profund umanist. Avea o cultură vastă, s-a manifestat în multiple ipostaze: jurist, filozof, doctrinar, activist pe țărâm obștesc și om politic, profesor universitar, publicist, scriitor etc.

Descendent dintr-o familie de nobili, el a crescut într-un mediu țărănesc și a fost mereu alături de „talpa țării”, de țărani, de popor. Întreaga sa viață a luptat pentru cultivarea poporului și îmbunătățirea vieții lui, încă din tinerețe aderând la mișcarea narodnicistă, pe baza căreia a dezvoltat doctrina poporanismului, care emana o dragoste aparte și o atenție sporită față de destinul poporului.

Pentru activitatea sa revoluționară din ani de tinerețe, C. Stere a ispășit ani grei de surghiun și detenție în Siberia (1886-1892). Stabilindu-se la Iași, el face studii la Facultatea de Drept, ca să devină ulterior profesor la această facultate, apoi și rector al Universității ieșene. A menținut mereu relații strânse cu Basarabia, având o contribuție covârșitoare la fondarea primei gazete românești din Basarabia, numită chiar așa, *Basarabia* (1906), apoi implicându-se în activitatea Sfatului Țării, al cărui președinte a fost, cu un rol decisiv în votarea unirii Basarabiei cu România. După unire, ca deputat în mai multe legislaturi ale Parlamentului, ca luptător pentru reformarea societății, C. Stere a fost extrem de sensibil la problemele Basarabiei. Activitatea social-politică a lui C. Stere a decurs între victorii și înfrângeri, dar el nu s-a lăsat înfrânt pentru că își iubea poporul și avea o mare încredere în forțele lui, în energiile lui nesecate. Totodată, C. Stere a avut principii politice și morale pe care le-a respectat neabătut, chiar dacă ele nu coincideau cu principiile unor colegi sau chiar ale partidului din care făcea parte. Pentru că el punea deasupra intereselor și orgoliilor personale sau de grup – idealurile naționale și interesele celor mulți, ale poporului, ale electoratului – în termeni actuali. În acest sens, C. Stere a oferit un model și ca doctrinar, și ca om politic.

Lupta lui C. Stere pentru idealurile democratice a fost dusă atât de la tribuna partidelor al căror doctrinar a fost, cât și prin intermediul publicisticii

sale, care avea ecouri largi printre contemporani. Mai bine de patru decenii s-a manifestat C. Stere, în presa românească, ca un promotor al idealurilor democratice, ca un polemist deosebit de puternic în numele aceluiași idealuri. Am amintit deja despre rolul lui C. Stere la fondarea ziarului „Basarabia” de la Chișinău, dar tot lui îi revine meritul de a fi și printre fondatorii, în martie 1906, a unei dintre cele mai prestigioase și mai longevive reviste literare românești – „Viața românească”, la care au colaborat, de-a lungul unui secol, cei mai de seamă scriitori din generațiile de aur ale literaturii române.

După aproape cinci decenii de luptă zbuciumată, în septembrie 1931, C. Stere se retrage la conacul din Bucov, județul Prahova, pentru a realiza intenția de a scrie un roman cu caracter memorialistic. De aici încolo numele lui C. Stere este amintit mai des în context literar decât politic, inclusiv grație succesului de care s-au bucurat primele volume ale romanului-fluviu „În preajma revoluției” (1931-1933). Apariția romanului a fost un adevărat eveniment literar, ce crea impresia că scriitorul a învins pe politicianul C. Stere, dacă nu definitiv, apoi, cel puțin, în acel segment istoric. Unul dintre cei care au contribuit la consacrarea lui C. Stere ca scriitor a fost celebrul, deja, critic literar G. Călinescu: inițial printr-o serie de recenzii și tablete, apoi și printr-un amplu studiu, inclus în opera sa capitală „Istoria literaturii române de la origini până în prezent” (București, 1941, 948 p.). Pe de altă parte, C. Stere nu era un novice în ale scrisului; dimpotrivă, avea deja o operă vastă care, convențional, poate fi clasificată astfel: a) lucrări cu caracter politic / doctrinar; b) scrieri filosofice; c) scrieri juridice; d) publicistică; e) eseistică (cu precădere, despre literatură); f) scrieri literare. După cum ne demonstrează mai mulți critici și istorici literari, specialiști în drept și în filozofie, opera lui C. Stere și-a păstrat din mai multe puncte de vedere valoarea și actualitatea.

După al Doilea Război Mondial, opera și personalitatea lui C. Stere au intrat într-un con de umbră. Abia în anii '70 ai sec. XX, în România, s-a purces la valorificarea lui C. Stere și editarea unor cercetări ale vieții și operei sale. În R. Moldova așa ceva a fost posibil în ultimii ani de existență a URSS, datorită „perestroikăi” lui M. Gorbaciov. Revenirea acasă, reabilitarea lui C. Stere, s-a dovedit a fi dificilă, dar, în ultimă instanță – și extrem de fructuoasă. Cu toate acestea, considerăm că la noi, adică acasă la C. Stere, opera și personalitatea lui nu a beneficiat încă de reabilitarea, de recunoașterea ce o merită.

A sosit, credem, timpul ca să facem dreptatea cuvenită lui C. Stere. Un act de recompensă ar fi alegerea, post-mortem, a lui C. Stere ca membru al Academiei de Științe a Moldovei. Menționăm că în 2010 C. Stere a beneficiat de această recompensă din partea Academiei Române, or, AȘM, acordându-i, fie și ceva mai târziu, acest titlu, ar confirma alegerea făcută de Academia Română, iar totodată, l-ar aduce acasă pe marele basarabean cu toate onorurile pe care le merită.

Academician Valeriu PASAT

9 Martie 2015

**Argumente pentru promovarea ca
membru de onoare post-mortem a Eufrosiniei Kersnosvski**

Eufrosinia Kersnovski (Eufrosinia Antonovna Kersnovskaia), figură emblematică a Basarabiei din a doua jumătate a sec. XX, s-a născut la 8 ianuarie 1908, la Odesa, într-o familie de nobili (dvoreni) ruși. A decedat la 8 martie 1994, la Essentuki.

Lovitura de stat bolșevică din 1917 și războiul civil din anii următori a determinat familia Kersnovski să se refugieze în dreapta Nistrului, stabilindu-se la o moșie din s. Țepilova, județul Soroca. Cum fratele, Victor Kersnovski, a mers la studii în Franța (ajungând un redevabil istoric militar), Eufrosiniei i-au revenit toate grijile moșiei, toate muncile de îngrijire a pământului. Era harnică, în plus avea și ceva studii, de veterinar.

E. Kersnovski a fost, așadar, moșiereasa, dar era și distinsă intelectuală: cunoștea principalele limbi de circulație internațională, citea mult în rusă, a învățat și româna. Din cauza că era dezinformată sau poate credulă și naivă în inteligența ei, în iunie 1940 a avut proasta inspirație să-i întâmpine cu căldură și speranță pe bolșevici. Curând însă a fost lipsită de proprietăți și de casă, ajungând șomeră și boschetară. În semn de protest, în 1941, a votat „democratic”, tăind pe toți candidații la alegerile sovietice. Intuind în ea un „dușman al poporului”, la 13 iunie 1941 bolșevicii au „ridicat-o”, ducând-o în Siberia, la Cercul Polar, la munci de tăiere a pădurilor. După o tentativă de evadare, în 1942-1943, fiind prinsă, a fost condamnată la moarte ca, în cele din urmă, sentința să-i fie înlocuită cu zece ani de muncă silnică în lagăre, mai exact – la munci în minele de lângă Norilsk, din sistemul de lagăre „Norillag”. A fost pusă în libertate (relativă, desigur!) în 1952, locuind și muncind la Norilsk, apoi la Essentuki.

Destinul tragic al Eufrosiniei Kersnosvki, l-au avut și alte zeci de mii de basarabeni. Diferența e că soroceanca noastră a lăsat posterității niște zguduitoare mărturii: 12 caiete cu amintiri din gulag, însoțite de niște desene (circa 700 la număr), extrem de sugestive, toate cu valoare documentară extraordinară. Din aceste neobișnuite lucrări se conturează un model de

demnitate umană și de rezistență la cele mai grele încercări ale destinului. Este prezentă și corectitudinea omenească, intelectuală, care nu a putut agree însă teroarea regimului comunist. Găsim în amintirile E. Kersnovski și în care cu multă căldură evocat pământul Basarabiei și oamenii lui, printre care, după cum menționează autoarea însăși, și-a petrecut cei mai frumoși ani ai vieții.

E. Kersnovski și-a scris memoriile, însoțindu-le cu desene, în perioada 1964-1968. Curând au fost dactilografiate în trei exemplare, din 1982 fiind difuzate prin „samizdat”. Au fost tipărite abia în 1990, în revistele „Ogoniok” și „Znamia” din Moscova, precum și, în traducere engleză, în revista „The Observer” din Londra. Au urmat și alte zeci de traduceri, în zeci de limbi. În 1990-1991 a apărut și prima traducere în română – revista „Glasul” (redactor-șef, Leonida Lari) a tipărit câteva fragmente din memoriile E. Kersnovski, în tălmăcirea lingvistului dr. hab. Arcadie Evdoșenco, pe atunci angajat al Institutului de limbă și literatură al AȘM.

Personal, profund impresionat de acest destin, am editat la Moscova, prefațând și comentând, această capodoperă a durerii umane. Tot la Moscova, la cel mai mare Târg din Rusia, această ediție cu amintirile și desenele din gulag ale Eufrosiniei Kersnovski, a fost declarată Cartea Anului. În 2008, volumul a beneficiat și de o lansare la Strasbourg, unde, am fost invitat de președintele Consiliului European, tocmai după ce ieșisem din detenție. Acolo, în prezența multor editori, istorici, scriitori, dar și politicieni s-a propus ca această carte să fie inclusă în Patrimoniul spiritual european.

În 2014, am organizat mai multe manifestări omagiale, cu scopul de a populariza personalitatea, jertfa și opera Eufrosiniei Kersnovski, fiind convins că promovez o personalitate și o operă de incontestabilă valoare general-umană, umanistă și umanistică, că astfel concetățenii noștri, dar și alți oameni vor afla amănunte edificatoare din istoria recentă a Basarabiei. Mă voi referi doar la cea mai reușită manifestare: instalarea la Odessa, pe perete din fața casei în care s-a născut și a copilărit, a unei plăci comemorative. Menționez că autoritățile acestui oraș s-au dovedit a fi extrem de cooperante, acordându-mi tot sprijinul și exprimându-și satisfacția pentru implicarea în reabilitarea memoriei celei care a fost E. Kersnovski. Așa ceva, cu regret, nu s-a întâmplat și la noi, dar niciodată nu e târziu să te implici într-o activitate umanistă.

Îmi exprim și pe această cale convingerea că personalitatea, modelul oferit și creația literar-artistică alcătuiesc un set suficient de argumente pentru a o promova post-mortem pe Eufrosinia Kersnovski în rândul membrilor de onoare ai AȘM.

Academician Valeriu PASAT

9 Martie 2015